

CZAKÓ ANDRÁS ISTVÁN

czako.andras@gmail.com
hallgató (SZTE-BTK)

A disszimuláció haszna és használata – A Bethlen–Esterházy kapcsolat margójára (1625–1626)

The benefits and use of dissimulation – On the margins of the
Bethlen–Esterházy relationship (1625–1626)

ABSTRACT

The dissimulation had become an essential element in the early modern period's political communication, which concept meant the hiding or postponement of an ulterior motive. For this reason my aim is the interpretation of the communication between the Hungarian Palatine, Miklós Esterházy and the Transylvanian Prince, Gábor Bethlen, in the aspect of dissimulation and its lessons, short-term consequences. This type of communication implied legitimation to Gábor Bethlen's military campaign in 1626, on the other hand Miklós Esterházy could not use this method to impact on the prince's military efforts. This study enucleates the importance of the appropriate use of political communication, which was a key factor in the political elite's interactions at this time. The communicational mistakes extremely paid off and determined the quality of the local dignitaries relationship.

KEYWORDS

dissimulation, political communication, Habsburg–Ottoman frontier

DOI 10.14232/belv.2023.3.1

<https://doi.org/10.14232/belv.2023.3.1>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Czakó András István (2023): A disszimuláció haszna és használata – A Bethlen-Esterházy kapcsolat margójára (1625–1626). *Belvedere Meridionale* vol. 35. no. 3. pp 5–17.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

„... *nekem feltött czélom ő felségével concludált* békességemnek megtartására való minden igyekezetemnél egyébre nem tendál, akárki mit beszél felőlem.”¹

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) az idézett szavakkal jelezte a később nádorrá választott Esterházy Miklós (1625–1645) számára, hogy az eddig folytatott ellenséges attitűd helyett egy békésebb viszony kialakítását célozta meg. Az 1626. évi hadjárat tényének ismeretében a fejedelem ilyen jellegű kijelentése egyértelműen megkérdőjelezhető. Sokkal inkább olyan kérdést vet fel, milyen célt szolgálhatott valójában a fenti sorok megírása.

Ebből kifolyólag célom, hogy kommunikációs szempontból bemutassam Esterházy Miklós és Bethlen Gábor relációjának egy olyan szeletét, ami rávilágíthat a disszimuláció alkalmazásának rövid távú következményeire. A két méltóság közötti kommunikáció fontosságát az is jelzi, hogy a megjelölt időszakban e két szereplő a Habsburg-oszmán határvidék politikájának meghatározó alakja volt, ezáltal egyéni tevékenységük révén és kapcsolatrendszereik felhasználásával befolyásolták a lokális történéseket.² Legékezebb példaként szolgált erre az 1627. évi szőnyi béketárgyalás folyamata, ahol Esterházy Miklós nádor,³ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem⁴ és Mürtezá budai pasa⁵ is jelentős mozgásteret kapott a béketárgyalás lebonyolítására. Tanulmányom a készülő tanárszakos szakdolgozatom részét képezi, amiben a Habsburg–oszmán határvidék helyi méltóságainak (nádor, fejedelem és budai pasa) kommunikációját vizsgálom. A vizsgált levelezés szinte egészét forrásgyűjtemények tartalmazzák,⁶ melyeket az Esterházy-család hercegi ágának levéltári anyagával vettem össze.⁷

¹ Bethlen Gábor levele Esterházy Miklósnak. Gyulafehérvár, 1625. aug. 25. SZALAY – SALAMON 1866. 212.

² A helyi méltóságok diplomáciai szerepvállalása és kommunikációja az ún. új diplomáciatörténet mint kutatási irány értelmében fontos információkat tartalmazhat. Jelen esetben a disszimuláció gyakorlati alkalmazására mutat kiváló példát. STROHMEYER 2017. 179–191.

³ BRANDL et al. 2018. 111.

⁴ TMO 217–218., SALAMON 1867. 78., KÁRMÁN 2022. 358.

⁵ BRANDL et al. 2018. 111., TMO 218–220.; KÁRMÁN 2022. 347.

⁶ Nemesak a közvetlen levelezést tartalmazó, vizsgált forráskötetek: PRAY 1816., HORVÁTH 1861., SZALAY – SALAMON 1863., SZALAY – SALAMON 1866., SZALAY – SALAMON 1870., SALAMON 1867., TMO, TMÁO I., TMÁO II., ETA I., EOE VIII., SZILÁGYI 1867., SZILÁGYI 1879., SZILÁGYI 1882., SZILÁGYI 1886., BENKŐ et al. 1980., BRANDL et al. 2017., KÁRMÁN 2022.

⁷ MNL OL P 108. Repositorium 71. Fasc. 2.

A DISSZIMULÁCIÓ FOGALMA

Előljáróban fontosnak tartom röviden bemutatni a disszimuláció fogalmát és alkalmazási lehetőségeit. A szimuláció és disszimuláció fogalompáros olyan kommunikációs technikát jelöl, mely során terveinkkel, képességeinkkel, gondolatainkkal kapcsolatban színlelünk valamit. A szimuláció esetében a nem létező képességeinket hangsúlyozzuk kommunikációnkban, a disszimuláció révén pedig valódi szándékainkat vagyunk képesek takargatni.⁸ Ugyan az így létrejövő, gyakorlati szinten hazugságokon alapuló kommunikációt számos gondolkodó (mint például Cicero⁹ vagy Aquinói Szent Tamás¹⁰) ellenezte, mégis a színlelés disszimulációs formája beépült a diplomáciai aktusok során hasznosítható készségek közé. Ez annak volt köszönhető, hogy egy adott államérdek vagy magasztos cél elérése szempontjából relativizálni kezdték a hazugság tényét (ahogy tette Platón¹¹ és Torquato Accetto is). Ebből kifolyólag a szimulációt megvetéssel kezelték, mert valódi hazugságtartalommal bírt, a disszimulációt viszont egyre inkább hasznosnak vélték, mivel az igazság időbeli hátráltatását jelentette csak. A kora újkori politikai kommunikációban a disszimuláció alkalmazása pedig már teljes mértékben elfogadottá vált.

A NÁDOR ÉS A FEJEDELEM SZEREPE A KORABELI DIPLOMÁCIÁBAN

A levelezés vizsgálata során azok a kommunikációs aspektusok kerültek fókuszba, melyek közvetlenül a másik fél megszólítására/ráhatására szolgáltak. Ebből kifolyólag az adott közlések leginkább a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség relációját érintették. Így a konzekvenciát is ebben a keretrendszerben értelmeztem, és a különböző disszimulációs elemek hatásának belpolitikai (Magyar Királyság-Erdélyi Fejedelemség) vetületét vizsgálom. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy a két méltóság természetesen ennél jóval szélesebb diplomáciai környezetben mozgott.

Esterházy Miklós már nádori címe előtt széleskörű nemzetközi kapcsolatokat épített ki, ezt mutatja szerteágazó diplomáciai levelezése¹² és a kapcsolattartás reprezentatív formáinak¹³ pontos használata. Az európai folyamatokra való rálátását szélesítette az 1625. évi soproni diéta diplomáciai sikere, aminek köszönhetően az Aranygyapjas Rend tagja lett.¹⁴

Bethlen Gábor esetében is kiemelendő kiváló kommunikációja és reprezentációja a Porta felé, illetve a kialakuló ideiglenes érdekcsoportok által kínált lehetőségek kiaknázása saját politikájához.¹⁵ Nem mellesleg a harmincéves háború kezdeti szakaszában Bethlen Gábor fejedelmi presztízse is jelentősen megnőtt a hatalmas aspirációival párhuzamosan.¹⁶

⁸ ACCETTO 1997. 9–11., 35–38.; G. ETÉNYI – HORN, 7–8.

⁹ CICERO 1885. 8–13., 121–122.

¹⁰ FRENÝÓ 2014. 284–293.

¹¹ PLATÓN, 2008. 93.

¹² HILLER 1989. 60–64.; HILLER 1992 19–27.; KÁRMÁN 2022. passim

¹³ HILLER 1992. 19–27.

¹⁴ HILLER 1989. 60–64.; MARTÍ 2018. 211–243.

¹⁵ PAPP 2013. 103–128.; PAPP 2014. 61–77.

¹⁶ KÁRMÁN 2022. 51–54.

Ennek tükrében a két méltóság kommunikációs stratégiáját egy szélesebb háttértudásra alapozta, terveiket is eszerint (illetve fejebbvalójuk akarata szerint) szabták meg. Viszont az egymás felé tett közléseket is igyekeztek felhasználni saját céljaik eléréséhez és legitímálásához. Ennek legkézenfekvőbb formája a disszimuláció volt. Ezek alapján az alábbiakban körüljáróm az erdélyi fejedelem idézett kijelentésének történelmi körülményeit, majd lépésről lépésre sorra veszem, hogy Bethlen Gábor és Esterházy Miklós miképpen szeretett volna a disszimuláció révén előnyt kovácsolni magának az 1625. évi soproni országgyűlés eseményéből.

BETHLEN GÁBOR IDÉZETT SZAVAINAK KONTEXTUSA

A köszönet kifejezése

Bethlen Gábor fent idézett gondolata megfogalmazásának kontextusát illetően számos szempontot kell figyelembe venni. Elsőként kiemelendő, hogy Bethlen egy válaszevélben írta ezeket a sorokat Esterházy Miklósnak 1625. augusztus 25-én, amelyben háláját fejezte ki az uralkodó, II. Ferdinánd magyar király (1619-1637) irányában.¹⁷ A köszönet pedig annak szólt, hogy az uralkodó első ízben használta Bethlenre a *serenissimus*¹⁸ (legfenségesebb) kifejezést.¹⁹ A fejedelem ezt a megtiszteltetést annak köszönhetette, hogy II. Ferdinánd igyekezte a Habsburgokkal való dinasztikus házasság esélyét fenntartani Bethlennél. Hiszen a fejedelem követői éppen ekkor Bécsben tartózkodtak Cecília Renáta Habsburg főhercegnő kezének megkérése ügyében. Bár II. Ferdinánd a *serenissimus* cím megadásával gesztust tett Bethlen Gábor felé, viszont a további tárgyalások sikertelenül zajlottak, az erdélyi követek pedig folytatták útjukat Brandenburgba. Tehát ez a gesztus nem volt elegendő arra, hogy megállítsa a Brandenburggal zajló házassági tárgyalásokat, illetve hatással legyen az erdélyi fejedelem 1625. évi gyarmati békekötés elleni ténykedésére.²⁰ Ennek apropóján, a pozitív jellegű válaszreakciók Bethlen részéről a Habsburg-uralkodó felé törvényszerűnek, magától értetődőnek, illetve a disszimuláció szempontjából rendkívül hasznosnak is mondhatóak.

Politikai prioritás

Másodsorban Bethlen Gábor protestáns, Habsburg-ellenes szövetségesei éppen 1625 elejétől kezdve igyekeztek újjá szervezni kapcsolataikat. A tárgyalásokhoz 1625 tavaszától fokozatosan csatlakozott a fejedelem is, és a folyamatot tovább erősítette Brandenburgi Katalinnal

¹⁷ HORVÁTH 1861. 18. oldalon a levél keletkezését 1625. aug. 28-ra teszi, ellenben SZALAY – SALAMON 1866. aug. 25-re. Az eredeti példányon az én olvasatom szerint is 1625. aug. 25. látható. MNL OL P 108. Repositorium 71. Fasc. 2. pag. 45–48.

¹⁸ A *serenissimus* megnevezés Bethlen Gábor hívei körében már bevett formula volt az 1620. évi beszercebányai országgyűlés óta, ahol Thurzó Imre kiáltotta ki ezzel a megnevezéssel Bethlen Gábort választott magyar királlyá. Ebből kifolyólag II. Ferdinánd került e kifejezést. VARSÁNYI 2013. 295.

¹⁹ Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1625. aug. 5. SZALAY – SALAMON 1866. 209–210.

²⁰ EOE VIII. 57–59.; NÉMETH 1994. 28–33., 154.; KÁRMÁN 2015. 13.

kötött házassága, amely révén a svéd király sógora lett. A komplikációktól korántsem mentes egyezkedés azonban 1626 őszén Erdély Hágai szövetséghez való csatlakozását eredményezte.²¹ Az egyezkedésekkel párhuzamosan pedig a Portával történő kommunikációja is a protestáns szövetséghez való csatlakozást és a mihamarabbi támadás engedélyeztetését célozta meg.²² Ezek a törekvések jelentették Bethlen politikai irányvonalának prioritását, amit szem előtt kell tartani Esterházyval kapcsolatos levelezése kapcsán.

Soproni országgyűlés

Harmadrészt a szöveg keletkezésekor már köztudott volt a tervezett soproni országgyűlés megnyitásának dátuma. II. Ferdinánd 1625. július 10-i felhívásában szeptember 8-ra hirdette ki a diéta nyitását, amely a korabeli országgyűlések tekintetében a megszokottnak nevezhető csúszások miatt október 14-én vette kezdetét.²³ Az országgyűlésen megszületett döntések a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség közötti relációt tekintve nagy horderejűek voltak, valamint a belpolitikai erőviszonyok felrajzolásában is döntőnek bizonyultak, hiszen itt dőlt el Bethlen és II. Ferdinánd Magyar Királyságon belüli rendi támogatottságának aránya. Nem csoda tehát, ha Bethlen pozitívabb hangnemben közeledett az uralkodó felé, miközben minden eszközt megragadott az események befolyásolására – legyen szó katonai mozgósításról, vagy a diétán részt vevő hét vármegye, illetve egyéb protestáns követek megfenyegetéséről.²⁴ A korántsem zökkenőmentes megegyezés a magyar rendiség és a Habsburg uralkodó között végül kölcsönös sikerrel végződött, leginkább Esterházy Miklós, az újdonsült nádor szándéka szerint. Ugyanis Esterházy Miklós nádorrá választása mellett Ferdinánd Ernő főherceg – a majdani III. Ferdinánd (1637–1657) – királlyá választása és megkoronázása is megtörtént. Továbbá a vallásszabadság és a rendi kiváltságok is megerősítésre kerültek az 1608. évi törvényekre alapozva.²⁵

Bethlen Gábor egyértelmű pozícióvesztése mutatható ki a soproni diétán történtek kapcsán. A magyar királyi címmel kapcsolatos tervei ezekkel az intézkedésekkel egyre inkább lehetetlenné váltak. Az országos főméltósági pozíciókba is javarészt katolikus, Habsburg-hű személyek kerültek, de Bethlen legbefolyásosabb hívei is ekkoriban távoztak az élők sorából.²⁶ Ugyanakkor a fejedelem kiváló kommunikációs képességei révén ezt az eseményt használta fel arra, hogy az 1626. évi hadjáratával kapcsolatosan éljen a disszimuláció eszközeivel. Tehát, az itt elszenvedett, személyes sérelmeit nem egyből, hanem később, az 1626. évi hadjárat megindítása előtt alkalmazta háborújának legitimálása érdekében. Az alábbiakban az ezzel kapcsolatos főbb lépéseket mutatom be az Esterházy Miklósnak írt levelek alapján.

²¹ NÉMETH 1994. 7–21., 27–28., 33–46.; PIRI, 1999. 157–176.; R. VÁRKONYI 2013. 56–63.

²² Bethlen Gábor követutasítása Tholdalagi Mihály részére. 1626. jún. TMÁO I. 441–466.

²³ PÁLFFY 2020. 25.

²⁴ FRAKNÓI 1869. 162.; ZSILINSZKY 1891. 312.

²⁵ PÁLFFY 2020. 26–36.

²⁶ Uo. 28., 81–82.

BETHLEN GÁBOR DISSZIMULÁCIÓS STRATÉGIÁJA

Elő lépés: A sértettség le nem tagadása

Ez egy nyilvánvaló és egyben fontos lépés. Nyilvánvaló, hiszen Bethlen sehogyan sem volt képes befolyásolni a soproni eseményeket. Ugyanakkor azért fontos ennek a nyílt beismerése, mert ezzel el lehetett vonni a figyelmet a hátsó szándékokról. Ennek fényében Bethlen a nádornak írt, 1626. januári levelében ezt úgy fejezte ki, hogy látszólag elfogadta a királyválasztás tényét, ámde megjegyezte a döntéshozatalból való kihagyását mindamellett, hogy a hét vármegye követeinek fenyegetettségét is hangsúlyozta.²⁷

Második lépés: A tudatlanság érzékeltetése

Bethlen Gábor úgy folytatta ezzel kapcsolatos kommunikációját, mintha a soproni országgyűlés eredményeiről nem szerzett volna időben tudomást. Annyi bizonyos, hogy a fejedelem természetesen idejében értesült az eseményről, amire nyomásgyakorlás céljából jelentős mozgósításba is kezdett, hiába próbálta ezt tagadni Pázmány Péternek írt levelében.²⁸ A királyválasztás érintette a fejedelmet a legfájdalmasabban, aminek tervezetéről elmondása szerint csak a portai angol követ, Sir Thomas Roe révén értesült.²⁹ Ugyan a Magyar Udvari Kancellária által kiállított meghívólevél túlzottan általános megfogalmazásaira Pálffy Géza soproni országgyűléssel kapcsolatos kutatása is rámutatott,³⁰ azonban az országgyűlés közismert célja a nádor- és királyválasztás volt. Mindezekkel a fejleményekkel a hét vármegye révén Bethlen igenis tisztában kellett, hogy legyen, tehát egyértelműen csúsztatott az angol követre való hivatkozással. Olyannyira, hogy a későbbi levelezés során már akadály nélkül mind Esterházy, mind Bethlen az információ forrását a francia portai követnek tulajdonították.³¹

Harmadik lépés: „Kényszer” útján megválasztott király

Bethlen jól felépített érvrendszerének a következő eleme a vármegyei követei fenyegetettségének kiemelése volt, akik emiatt szerinte kényszer alatt szavazták meg Ferdinánd Ernőt (a későbbi III. Ferdinándot) magyar királynak.³² Bethlen ezen állítását érdemes párhuzamba állítani a hét vármegye követeinek munkájával. A követei bizonyíthatóan elleneztek az új király megválasztását, hiszen a követutasításukban nem szerepelt a királyválasztás, és főleg nem a koronázás kérdése.³³ A király megválasztása elleni kiállásukat Bethlen a már említett módszerrel is „segítette”, miszerint külön követeket menesztett Sopronba a vármegyei képviselők megfenyegetésére. Ugyanakkor az is tény, hogy a hét vármegye követei Esterházy

²⁷ Bethlen Gábor levele Esterházy Miklósnak. Gyulaféhevár, 1626. jan. 6. SZALAY – SALAMON 1866. 242–243.

²⁸ Bethlen Gábor levele Pázmány Péterhez. Marosvásárhely, 1625. júl. 14. BENKÓ et al. 1980. 190–194.

²⁹ Bethlen Gábor levele Esterházy Miklósnak. Gyulaféhevár, 1626. jan. 6. SZALAY – SALAMON 1866. 244.

³⁰ PÁLFFY 2020. 38–40.

³¹ Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1626. ápr. 10. SZALAY – SALAMON 1866. 261.

³² Bethlen Gábor levele Esterházy Miklósnak. Gyulaféhevár, 1626. jan. 6. Uo. 243.

³³ A hét vármegye követe Bethlen Gábornak. Sopron, 1625. nov. Uo. 231.

nádor közvetítése révén hivatalosan is bocsánatot kértek III. Ferdinándtól az álláspontjuk miatt.³⁴ Illetve Esterházy Miklós egyéni egyeztetéseiről, esetleges fenyegetésekről vagy lefizetésekről semmit nem tudunk, ezáltal nem zárható ki a kétoldali fenyegetettség feltevése sem. Mindenesetre az a tény, hogy a hét vármegye követi bocsánatért esedeztek, illetve, hogy Ferdinánd Ernő főherceg ellen elhanyagolható mennyiségű ellenszavazat érkezett,³⁵ Bethlen kényszerítettségre vonatkozó szavait jelentősen árnyalja.

Negyedik lépés: Esterházy Miklós befektítése

Bethlen Gábor mindazokat a vélt vagy valós sérelmeket, amelyeket Esterházy Miklóstól kapott, nem rejtette véka alá. Politikai ellenfelének tulajdonított kijelentéseit a legkülönbözőbb módon igyekezett felhánytorgatni, például: 1) A soproni országgyűlés alatt sokszor illetlenül beszélt Esterházy Bethlenről;³⁶ 2) a gyarmati béketárgyalások során hasonlóan negatív hangnemben viselkedett a fejedelemmel szemben;³⁷ 3) Esterházy becsületszegőnek nevezte Bethlent és 4) Esterházy megkérdőjelezte a hét vármegye Erdélyhez tartozását.³⁸

Bethlen tehát erőteljes vádaskodásba kezdett az új nádor ellen, és mivel az első számú rendi főméltóság sikeres befektítése akár lokális támogatást is jelenthetett az elkövetkezendő háborúban, Bethlen szempontjából érdemes lehetett ezzel megpróbálkozni.

Mindezek a szisztematikusan felépített lépések arra voltak hivatottak, hogy Bethlen saját Bécs elleni törekvéseit (melyek a harmincéves háború kitörése óta meghatározták politikáját) leplezze. Esterházyval kapcsolatos ellenszenvé pedig minden bizonnyal erős alapokon állt, ugyanakkor ez is csak egy eszköz volt számára az 1626. évi hadjáratának az álcázására.

ESTERHÁZY MIKLÓS KOMMUNIKÁCIÓJA

Első lépés: A soproni diéta elfogadtatása Bethlennel

II. Ferdinánd már 1624 nyaratól elkezdve törekedett az új magyar rendi országgyűlés összehívására,³⁹ melynek a diétán érdekeltek felé történő megfelelő reprezentáció elengedhetetlen eleme volt a Habsburg sikerek eléréséhez. Ennek része volt a fentebb már említett, túlzottan általánosra sikeredett országgyűlési meghívólevél, és ide szükséges venni az erdélyi fejedelem irányába tett közléseket is. II. Ferdinánd nyilvánvaló érdeke ahhoz fűződött, hogy Bethlen Gábort távol tartsa a soproni diétától. Jól jelzi Bethlen szerepének a fontosságát, hogy még Carlo Caraffa bécsi nuncius követi főinstrukciójában is megtalálható volt a fejedelem

³⁴ PÁLFFY 2020. 61–62.

³⁵ Uo. 59–60.

³⁶ Esterházy Miklós levelében van utalás erre a panaszra. Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1626. ápr. 10. SZALAY – SALAMON 1866. 266.

³⁷ Esterházy Miklós utal erre válaszlevelében. Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1626. aug. 8. Uo. 322.

³⁸ Szintén Esterházy-levélben található. Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Pozsony, 1626. aug. 31. Uo. 352–354.

³⁹ PÁLFFY 2020. 26.

kirekesztése a soproni diétáról,⁴⁰ illetve Bethlen katonai ténykedése miatt előkerült az országgyűlés elhalasztásának lehetősége is.⁴¹

Ennek köszönhetően Esterházy Miklóstól az 1625. évi soproni diéta előkészítése idején pozitív hangvételű üzeneteket vélünk felfedezni Bethlen Gábor felé: Kezdve a *serenissimus* cím megszerzésével kapcsolatos gratulációtól,⁴² ami folytatódott Bethlen Gábor meghíusult, Habsburg-dinasztiával kapcsolatos házassági tervének sajnálatával.⁴³ Esterházy tehát látószólag igyekezett Bethlen irányába közeledni, viszont ez a fajta kommunikáció inkább a soproni diéta tervezett hatásának megelőlegezett tompítását szolgálta.

Második lépés: A dominancia hangoztatása és az ellenszenv le nem tagadása

A Habsburg- és az Esterházy-család nézőpontjából a soproni diétán történtek áttörő sikert jelentettek. Esterházy Miklós karrierútja csúcspontján tartózkodott, hiszen amellet, hogy az ország elsőszámú rendi főméltóságává választották, az egész soproni diéta jelentős részben az ő munkájának volt köszönhető. Esterházy megválasztásával, illetve a Habsburg-hű méltóságok előtérbe kerülésével a rendiség kijelölte az elkövetkezendő belpolitikai irányvonalat is, ami sokkal inkább Bethlen hatalmi törekvéseinek akadályozását jelentette. Esterházy nádor így tehát a békésebb hangvételű levelezésre és az új nádori titulására alapozva elérkezettnek látta az időt megnövekedett politikai erejének hangoztatására. Ennek ékes példaként szolgáljon az alábbi idézet, melyet a frissen megválasztott nádor intézett Bethlen Gábor követének, Csúti Gáspár erdélyi aludvarmesternek:

„Ő általa kértém azon felségedet, hogy az közönséges jónak, és mindnyájunknak nekünk magyaroknak tekinteti után, felséged bölcsen meggondolja az maga és nemzetsége javát is, és legyen azon minden uton felséged, hogy ez mi szegény hazánk kevés békességét őrizze az gonosz emberektől, és ő felségével az mi kegyelmes urunkkal ennyi háború és vér után tött frigyét senki arany hegynek-igéretiért, ha lehet csak kicsiny dologban is, ne igyekezzék megsérteni; mert az közjónak megbántása után az felséged maradékinak is bántások következhethnék abból; [...]” (kiemelés a szerzőtől).⁴⁴

Esterházy tehát megengedte magának burkoltan a háborúellenes célozgatást, illetve Bethlen kapzsiságának a hangsúlyozását, amit a kiemelt utalások egyértelműsítenek. Mindent abban a hiszemben tette, hogy Bethlen már nem mer újra támadni, hiszen a magyar rendek – Felső-Magyarország kivételével – a Habsburg-udvar iránti lojalitásukat erősítették meg Sopronban. Ezenkívül a gyarmati béketárgyalások ratifikációs szakaszba értek, ami bármikor bebiztosíthatta a Habsburg–oszmán kapcsolatokat.

⁴⁰ MOLNÁR 2020. 124.

⁴¹ PÁLFFY 2020. 42.

⁴² Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1625. aug. 5. SZALAY – SALAMON 1866. 209–210.

⁴³ Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Lakompak, 1625. szept. 18. Uo. 219.

⁴⁴ Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1626. ápr. 10. Uo. 269.

Harmadik lépés: A felelősség áthárítása

Esterházy Miklós kétértelmű szavait és pozícióját másképpen is igyekezte bebiztosítani. A fenti idézettel kapcsolatban közölte Bethlennel, hogy ezek a kijelentései a meglévő béke fenntartására helyezték a hangsúlyt, és őt semmilyen rossz szándék sem vezérelte. A fenyegetés híreszteléséről pedig a felelősséget áthárította az üzenet hordozójára, Csúti Gáspárra.⁴⁵ A békére való célzás természetesen felismerhető az idézett Esterházy-szövegben, ahogyan a Bethlen személyét érintő kritika és egyben fenyegetés is, ami Esterházy irataiban visszatérő elem: Bethlen Gábor csak és kizárólag a saját gyarapodása érdekében visel hadat a Magyar Királyság ellen, a fejedelmet csakis a saját mohósága érdekli.

Kommunikációs hibák

Mint érzékelhető, Esterházy Miklós kommunikációja Bethlen Gáborral csak részben volt sikeres, ami miatt disszimulációs stratégiája nem hozta meg a várt eredményeket. Esterházy egyrészt a fejedelem beavatkozását szerette volna megakadályozni a soproni országgyűlés folyamatába, ami sikerült is. Ugyanakkor a soproni diéta következményeit már nem volt képes Bethlen felé oly módon kommunikálni, hogy az visszatartsa az erdélyi fejedelmet későbbi, 1626. évi hadi vállalkozásától.

A Habsburg-udvar nagyfokú rendi támogatottsága, Esterházy pozíciójának megerősödése és a gyarmati béke ratifikációs szakaszba érése mind-mind azt jelezhetette Esterházy Miklós-nak, hogy érdemes lehet tekintélyének és politikai erejének hangoztatásával próbálkozni azon célból, hogy Bethlent meghátrálásra bírja. Ez azonban inkább kiváló alkalmat teremtett Bethlen Gábor hadi törekvéseinek beigazolására. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy később Esterházy nem ismerte fel a háború előjeleit, de szavainak elhangzásakor még feltehetően nem számolt ezzel. Főleg nem számíthatott arra, hogy Bethlen a gyarmati béke ratifikációjának folyamatos akadályozásával még nagyobb oszmán támogatást szerez hadjáratához, sőt, maga Bethlen fogja vezetni a jelentős létszámú oszmán segélyhadat.⁴⁶

Ezek ismeretében Esterházy Miklós idézett szavai máris teljesen más kontextusba kerülnek, ahogyan más konklúziót is lehet levonni belőlük. Először is Esterházy túlságosan nyílt kártyákkal játszott, túl erős szavakat használt első nádori megnyilvánulása alkalmával. Ezzel szemben Bethlen finoman fejezte ki nemtetszését a soproni országgyűléssel kapcsolatban. Másodszor, Esterházyt nem vezérelte olyan hátsó szándék, melyet folyamatosan takargatna, hiszen nyíltan kinyilatkoztatta Bethlennel kapcsolatos terveit. Így Csúti Gáspár okolásával már hiába próbálkozott. Harmadszor, az álcázás komplexitása is hiányzott. Hiszen, míg Bethlen számos indokot felhozva, sokáig terelte Esterházy figyelmét más irányba, addig Esterházy a megnyilvánulása után csak a követ felelősségét hangsúlyozta szavainak eltorzításában.

⁴⁵ Esterházy Miklós levele Bethlen Gábornak. Kismarton, 1626. ápr. 10. Uo. 268.

⁴⁶ B. SZABÓ 2014. 65–70.; SUDÁR 2022.

Csúti Gáspár szerepe

Az idézett részlet harmadik szereplője Csúti Gáspár, a kor egyik tapasztalt, hivatali ügyekben jártas embere volt. Feltehetően ezért került Bethlen Gáborhoz, ahol tevékeny részese volt a fejedelmi udvar professzionalizálásában.⁴⁷ Ezenkívül Bethlen Gábor háborús törekvéseinek támogatójaként tűnt fel, ami szakértelmével párosulva kiváló lehetőséget biztosított számára a fejedelmi udvarban.⁴⁸ A Magyar Királyság diplomáciai terepét ismerve tehát a követségi feladatokat is tudta teljesíteni, így az udvari kapcsolattartásban mindennaposnak számító disszimulációs technikákat is ismerte. Esterházy Miklós fentebb idézett kijelentése kiváló kiindulópont lehetett a valóban elhangzottak félreértelmezésére, főleg ha a nádor tényleg fenyegetésnek szánta azt. Csúti pedig a fejedelem egyéb irányú diplomáciai műveleteit is ismerhette, sőt, Bethlen Esterházy iránti ellenszenvéről még inkább tudhatott, ebből kifolyólag a nádor kijelentésének fenyegetésként való értelmezése és továbbadása célszerűnek és hasznosnak tűnik Csúti és Bethlen szempontjából egyaránt.

Összegzés

A nádor és a fejedelem levelezése alapján kijelenthető, hogy a disszimuláció mint kommunikációs eszköz használata ebben az esetben Bethlen Gábor számára olyan előnyt teremtett, amelyet az elkövetkezendő háborújának legitimálására kiválóan tudott alkalmazni. Mindehhez a kommunikációhoz asszisztált a fejedelem hivatali környezete is. Ez az eset rávilágít a politikai kommunikáció megfelelő módon való használatának jelentőségére, ami kulcsfontosságú tényező volt már az akkori politikai elit életében. Az e téren ejtett hibák lehetőséget kínáltak a politikai ellenfelek számára, és meghatározták a helyi méltóságok kapcsolatának minőségét is.

IRODALOMJEGYZÉK

Forrásgyűjtemények

BENKŐ SAMU – DEÁK TAMÁS – SZABÓ ATTILA (1980): *Bethlen Gábor – Levelek*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.

BRANDL GERGELY – GÖNCÖL CSABA – JUHÁSZ KRISZTINA – MARTON, GELLÉRT ERNŐ – SZABADOS, János (2017): Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez. *Lymbus* 15. évf. 151–203.

HORVÁTH MIHÁLY (1861): Kismartoni regesták. 1617–1645. In *Magyar Történelmi Tár* 1. sorozat 10. kötet. Pest, Eggenberger Ferdinánd akadémiai könyvtár. 3–110.

JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA (2012): „... *Urunk udvarnépe* ...”. Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek tükrében. *Speculum Historiæ Debreceniense*, 11. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.

⁴⁷ JENEY-TÓTH 2012. 79.

⁴⁸ Esterházy Miklós listája a Bethlen Gábort támogató nemesekről. SZALAY – SALAMON 1863. 68.

KARÁCSON IMRE – THALLÓCZY LAJOS – KRCSMÁRIK János – Szekfű Gyula (1914): *Török-magyar oklevéltár. 1533–1789.* Budapest, Stephaneum Nyomda.

KÁRMÁN GÁBOR (2022): *The Correspondence of the Beylerbeys of Buda.* Budapest, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat.

MIKÓ IMRE (1855): *Erdélyi történelmi adatok.* I. kötet. Kolozsvár.

PRAY GYÖRGY (1816): *Gabrielis Bethlenii principatus Transsilvaniae coevis documentis illustratus.* Pest, Trattner János.

SALAMON FERENC (1867): *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból.* Pest, Ráth Mór.

SZALAY LÁSZLÓ – SALAMON FERENC (1863): *Galántai gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora.* I. kötet. Pest, Lauffer és Stolf.

SZALAY LÁSZLÓ – SALAMON FERENC (1866): *Galántai gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora.* II. kötet. Pest, Lauffer.

SZALAY LÁSZLÓ – SALAMON FERENC (1870): *Galántai gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora.* III. kötet. Pest, Lauffer.

SZILÁDY ÁRON – SZILÁGYI SÁNDOR (1868): *Török-magyarkori állam-okmánytár.* I. kötet. Pest, Eggenberg Ferdinánd akadémiai könyvtár.

SZILÁDY ÁRON – SZILÁGYI SÁNDOR (1869): *Török-magyarkori állam-okmánytár.* II. kötet. Pest, Athenaeum.

SZILÁGYI SÁNDOR (1867): Bethlen Gábor utolsó tervei és halála. In Csengery Antal (szerk.): *Budapesti Szemle* 7. kötet. 21–24. sz. Pest, Ráth Mór. 217–278.

SZILÁGYI SÁNDOR (1879): *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei.* Budapest, MTA Könyvkiadó Hivatala.

SZILÁGYI SÁNDOR (1882): Bethlen Gábor és a Porta II. In *Magyar Történelmi Tár* 3. sorozat 5. kötet. Budapest, Knoll Károly akadémiai könyvtár. 34–77.

SZILÁGYI SÁNDOR (1882): *Erdélyi Országgyűlési Emlékek.* VIII. kötet. Budapest, MTA Könyvkiadó Hivatala.

SZILÁGYI SÁNDOR (1886): *Bethlen Gábor fejedelem levelezése.* Budapest, MTA.

Szakirodalom

ARNO STROHMEYER (2017): Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben. *Történelmi Szemle* 59. évf. 2. sz. 177–198.

BRANDL GERGELY – GÖNCÖL CSABA – JUHÁSZ KRISZTINA – MARTON GELLÉRT ERNŐ – SZABADOS JÁNOS (2018): Kommunikáció és híráramlás – A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során. *Aetas* 33. évf. 4. sz. 108–124.

B. SZABÓ JÁNOS (2014): Bethlen Gábor hadai a harmincéves háborúban – a kora újkori hadügyi fejlődés Kelet-Közép-Európában: az Erdélyi Fejedelemség példája a XVII. század első felében. 2. rész. *Hadtörténelmi közlemények* 127. évf. 1. sz. 41–76.

FRAKNÓI VILMOS (1869): *Pázmány Péter és kora.* II. kötet. Pest, Ráth Mór.

- FRENYÓ ZOLTÁN (2014): A hazugság megítélése Szent Ágoston gondolkodásában. In Laczkó Sándor (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz*. 12. A hazugság. Szeged, Státus Kiadó. 284–293.
- G. ETÉNYI Nóra – HORN, ILDIKÓ (2010): *Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai*. Előszó. Budapest, L'Harmattan. 7–8.
- HILLER ISTVÁN (1989): Magyar nádorválasztás és európai politika. *Soproni Szemle* 43. évf. 1. sz. 59–70.
- HILLER ISTVÁN (1992): Az ajándékozás Esterházy Miklós nádor politikai gyakorlatában. *Aetas* 8. évf. 3. sz. 19–27.
- KÁRMÁN GÁBOR (2015): Egy diplomáciai zsákutca: Bethlen Gábor házasságkötése Brandenburgi Katalinnal. *Aetas* 30. évf. 3. sz. 9–36.
- KÁRMÁN GÁBOR (2022): Előremenekülés: a harmincéves háború mint megoldás az Erdélyi Fejedelemség hatalmi válságára. *Korunk* 33. évf. 8. sz. 45–57.
- MARCUS TULLIUS CICERO (1885): *A kötelességekről*. Csengeri János (szerk.) Budapest, Franklin Társulat.
- MARTÍ TIBOR (2018): Esterházy Miklós nádor aranygyapjas rendi tagságával összefüggő levéltári források. *Lymbus* 16. évf. 211–243.
- MOLNÁR ANTAL (2020): Egy pápai diplomata történetírói műhelye. Carlo Caraffa bécsi nuncius az 1625. évi soproni országgyűlésen. In Dominkovits Péter – Katona Csaba – Pálffy Géza (szerk.): *Amikor Sopronra figyelt Európa*. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés. Sopron-Budapest, Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 123–243.
- NÉMETH CSABA (1994): *Bethlen Gábor külpolitikája uralkodása utolsó éveiben (1625–1629)*. Bölcsészdoktori értekezés, Szeged.
- PAPP Sándor (2013): Bethlen Gábor ismeretlen hadjárati terve II. Ferdinánd és a katolikus Európa ellen. In Kármán Gábor – Kees Tszelszky (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest, Komáromi Nyomda és Kiadó. 103–128.
- PAPP Sándor (2014): Oszmán adatok Bethlen Gábor portai kapcsolataira a harmincéves háború elején. In Dominkovits Péter – Katona Csaba (szerk.): *Egy új együttműködés kezdete*. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés. Sopron-Budapest, Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 61–77.
- PIRI ZOLTÁN (1999): Bethlen Gábor fejedelem útja a hágai szövetségbe. *Történelmi Szemle* 41. évf. 1–2. sz. 157–176.
- PÁLFFY GÉZA (2020): Megerősített lojalitás. A bécsi udvar és a magyar rendek az 1625. évi soproni koronázódiétán. In Dominkovits Péter – Katona Csaba – Pálffy Géza (szerk.): *Amikor Sopronra figyelt Európa*. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés. Sopron-Budapest, Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 15–97.
- PLATÓN (2008): *Az állam*. 389 B. Jánosy István ford., Szeged, Cartaphilus Könyvkiadó.

R. VÁRKONYI ÁGNES (2013): Bethlen Gábor jelenléte Európában. In Kármán Gábor – Kees Teszelszky (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest, Komáromi Nyomda és Kiadó. 9–76.

SUDÁR BALÁZS (2022): Ottoman Auxiliary Troops in Gábor Bethlen's Armies 1619–1626. In Kármán Gábor (szerk.): *The princes of Transylvania in the Thirty Years War*. Paderborn, Brill. 130–153.

TORQUATO ACCETTO (1997): *A tisztos színlelésről*. Szeged, JATEPress.

VARSÁNYI KRISZTINA (2013): Bethlen Gábor királlyá választása a korabeli német nyelvű nyomtatott sajtóműfajokban. In Kármán Gábor – Kees Teszelszky (szerk.): *Bethlen Gábor és Európa*. Budapest, Komáromi Nyomda és Kiadó. 275–310.

ZSILINSZKY MIHÁLY (1891): *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve*. II. kötet. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája.